

A MAGYAR JOGSZOCIOLÓGIA FEJLŐDÉSTÖRTÉNETE A „NEMESI” JOGSZEMLELETTŐL NAPJAINKIG

„A szociológia (...) erkölcsi haszna, hogy mint minden filozófikum, világnézetet nyújt, s hacsak nem téved szélsőségekbe: kiemeli az embert a merő önzés világából s átvezeti a szociális altruizmus, a felebaráti szeretet nemes régióiba, kifejleszti a szolidaritás és a türelmesség érzéseit s ezzel azokat a készségeket, melyek a nyugodt és boldog egyéni és társadalmi élet szubjektív előfeltételei. Politikai haszna, hogy midőn a fejlődés törvényeit megállapítja, egyfelől feltárja a jövő lehetőségeit és valószínűségeit, (...) másfelől kijelöli azokat az irányokat, amelyeknek vonalán haladva az emberiség erkölcsi, gazdasági és kulturális fejlődése terén jelentkező akadályok (...) fokozatosan eltávolíthatók és megteremthető egy olyan társadalmi rend, mely az emberi nemnek a Földön mind boldogabb életét készíti elő.”¹

A magyar politikai gondolkodás fejlődésében nagy jelentősége volt a jogi szemléletnek, a jogi fogalmaknak, a jog társadalmi helyzete olyan felfogásának, amely szerint „önfejlődéséből” következően egyszerre biztosít keretet és korlátot a politikai tevékenységnek és a politikai legfontosabb eszközöként működik.

A „nemesi jogszemlélet” hatása

A „nemesi” jogszemlélet a maga jogainak biztosításával és őrzésével saját létét, kiváltságait és életmódját tartotta fenn. Ebben a szemléletben a jog a *jogosultság* értelmében vált különösen hangsúlyossá. Ám emellett megjelent *az országnak a Habsburg Birodalomban elfoglalt sajátos helyzetéből fakadó jogok védelmének* a hangsúlya is.

A magyar jogi gondolkodás mélyén tehát mindig ott rejlett a *politikai komponens*. A kelet-közép európai régió történelmi viszonyaiban jelentős, többnyire külső mintát követő, visszatérő reformok végrehajtása és az ellenük való védekezés egyaránt a *jogi szabályozás középpontba állításával* történt. Ebből adódott egyrészt a magyar jogszemlélet hajlandósága bizonyos fokú redukcióra – a sokrétű összefüggésekkel bíró jelenségek politikai és jogi aspektusokra történő leszűkítése –, másrészt a jogi gondolkodást erőteljesen jellemző *történetiség*. A redukcióra való hajlam bizonyítéka, hogy a régióban politikai és jogi eszközökkel próbáltak meg más jellegű – jellemzően gazdasági – problémákat is megoldani. KOVÁCS LIPÓT megállapítása is azt illusztrálja, hogy a legtöbb társadalmi problémát állami és jogi problémaként próbálták kezelni: *„a jogot kell reformálni, és a bajok enyhülnek.”*² A reformorientált jogi gondolkodás redukcióra való hajlamossága egyebekben összecsengett a szintén reformközpontú politikai gondolkodással.

A jog lehetőségeinek túlbecsülése persze még a legújabb korra is jellemző jelenség. A magyarországi rendszerváltás sajátosságai – különösen az a tény, hogy *a jogállami átmenet* békés úton zajlott és *a legalitás elvére épült*³ – hangsúlyosan jogi formában jelenítették meg a

¹ ANGYAL PÁL: *A társadalom lényege*, in ANGYAL PÁL: *Tanulmányok és beszédek a szociológia és a büntetőjog köréből, 1922-1927*. Pallas Kiadó, Budapest, 1927, 93. p.

² KOVÁCS LIPÓT: *A szocializmus hatása a magánjogra*. Lampel, Budapest, 1906, 32. p.

³ Az Alkotmánybíróság interpretációjában „a rendszerváltás a legalitás alapján ment végbe. A legalitás elve azt a követelményt támasztja a jogállammal szemben, hogy a jogrendszer önmagára vonatkozó szabályai feltétlenül érvényesüljenek. A politikai szempontból forradalmi változásokat bevezető Alkotmány és sarkalatos törvények a régi jogrend jogalkotási szabályainak betartásával, formailag kifogástalanul, és kötelező erejüket ebből származtatva jöttek létre.” 11/1992. (III. 5.) AB határozat

kieszközölt gazdasági és politikai változásokat – ugyanis *e változások először jogszabályokban mutatkoztak meg.*⁴

A jogszociológia kezdetei Magyarországon

A magyar történeti szemlélet legjobb képviselői már a XIX. század második felében bevittek bizonyos szociológiai elemeket a jogi gondolkodásba. Ezen elemek, nézetek, esetenként elméletek elsősorban SAVIGNY kiteljesedett tanítására, vagy egyes angol szerzők (például MAINE) írásaira épültek. Politikai funkciójukat tekintve többnyire a konzervativizmus talaján álltak, vagy a magyar történeti intézményeket a központi hatalommal szemben konzervatív értékekkel védő vonásokkal párosultak.

Megjelent a jognak, mint a társadalmi problémák megoldására, a társadalmi haladás, a változás érdekében korlátlanul használható eszköznek a víziója. Ehhez társult a jog *politikai védekező eszközként* történő felfogása, amelyhez hozzákapcsolódhattak mindazon elemek, amelyek a *jog szerves fejlődésének* a történeti-jogi gondolkodásban nem ritkán túlértékelt koncepciójával *a jog változtatásától visszatarthattak.*

A magyar jogi gondolkodás két fő irányvonala a XIX. század második felétől a XX. század elejéig társadalmi érdektartalmában is különbözött. Különösen világossá vált ez az 1861. évi Országbírói Értekezlettel összefüggő vitákban, amelyekben a polgárosodó-modernizálódó gazdaságot és társadalmat képviselő gondolatok csaptak össze a hagyományos földbirtokstruktúrát, öröklési és egyéb viszonyokat védelmező nézetekkel. Az a sokat emlegetett sajátosság tehát, hogy Magyarországon a polgári társadalom és a történeti társadalom kettőssége és együttese található meg,⁵ tehát két jogszemléletet is táplált. E két jogszemlélet közötti különbség a két világháború között – a közjog kivételével – már elhalványult a jogi szabályozásban, miközben a társadalom nyomaiban még érzékelhető maradt.

Ez a jogszemlélet egészében véve *normatív jellegű* volt, még ha ez a normativitás a történetiséggel bizonyos pontokon – a szokásjog és a bírói alkotott jog elismerésével – csorbát is szenvedett.

További jelenség, hogy a *szociológia a jogtudomány segítségével „importálódott” Magyarországra, s itt tulajdonképpen jogászok foglalkoztak először szociológiával. Az ún. polgári radikális mozgalommal összefüggő szociológiai irányzat képviselőinek túlnyomó többsége ugyanis eredetileg jogász, néhány képviselője (például PIKLER GYULA vagy SOMLÓ*

---

⁴ Ez a folyamat már a közjogi rendszerváltozást megelőzően megfigyelhető. Sőt, a rendszerváltozásnak eleinte inkább gazdasági, semmint politikai implikációi voltak. A korábbi állapotokhoz képest liberalizációt jelentő gazdasági reformok csak 1986-tól kezdve transzformálódtak át politikai-társadalmi reformkövetelésekké. A gazdasági változás jele volt, hogy 1985-1995-ben az állami vállalati törvény módosításával végrehajtott vállalatirányítási reform a magyar állami szektor 80%-át önkormányzásra-önigazgatásra állította át – ezzel az „államigazgató állam” – vagy CARL SCHMITT terminusával élve: a kormányzó és igazgató állam – jelentős mértékben visszaszorult a gazdasági alrendszerben. Így jutott el a politikai síkon egyébként fehérterror vizionáló Grósz-kormány 1987-re a vegyes gazdaság gondolatának befogadásáig, amelyben az önállósult állam vállalati-szövetkezeti szektort szervesen kiegészíti a magánszektor, ahol a külföldi befektetők és a hazai lakossági magántőke is releváns szerephez jut. Ezt a koncepciót juttatta érvényre a Gazdasági társaságokról szóló 1988. évi VI. törvény (Gt.), amely aztán valóságos lavinaként visszafordíthatatlannak tűnő folyamatot indított el. Minderre nézve ld. SÁRKÖZY TAMÁS: *Gazdasági jog Magyarországon, 1948-2008*, in *História*, 30. évfolyam, 6-7. szám (2008), pp. 57-61., bővebben pedig SÁRKÖZY TAMÁS (szerk.): *A rendszerváltozás gazdasági joga*. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, 2005.

⁵ ERDEI FERENC: *A magyar társadalomról*, in *Összegyűjtött művei*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980, pp. 294-346.

BÓDOG) pedig kiváló jogtudós is volt. Ám ennek a jelenségnek vannak előzményei is, amelyek a történeti jogi gondolkodással függenek össze.

A történeti jogi gondolkodás rendkívül sajátosnak bizonyult, hiszen az esetenként tapasztalható politikai konzervativizmusa mellett lényeges eleme a *társadalmi valóság kötőerejének elismerése* volt. Magyar honban emellett a történeti jogi felfogás társadalmi funkciójának másik kettőssége is megjelent. A XIX. század második felében megindult és a magyar jogfejlődés további lehetőségeit középpontba állító vitákban (politikailag éppen a külső minta, például az Osztrák Polgári Törvénykönyv elleni védekezés attitűdjével) *a történetiség a tradicionális jogszemlélet és ezen keresztül a tradicionális jogintézmények továbbélését segítette. Egy másik eleme viszont* – minthogy az evolúció a XIX. századi történetiség sajátossága volt – *bevitte a magyar gondolkodásba a fejlődés szociológiai értelmű szempontját, konkrétan a korabeli szociológia biológiára alapozott elméletének szemléletét és tudásanyagát is.*

A századvég kiváló jogfilozófusa, **PULSZKY ÁGOST** (1846-1901) munkásságában különösen erőteljes volt a magyar polgárosodást gondolatilag erősítő, *unilineáris fejlődésre alapozó szemlélet*. Ezzel a felfogással fordította le és látta el bőséges kísérő jegyzetekkel MAINE *A jog őskora* című munkáját (1875), és ez a felfogás mutatkozott meg a jogfilozófiáról írt alapvető műveiben, amelyekben a jogfejlődés, a jogi jelenségek, a „tapasztalati állami és jogi tünemények”⁶ kutatásának társadalmi összefüggéseit hangsúlyozva, tulajdonképpen *jogszociológiai szemléletet érvényesített*. PULSZKY művében a történeti szemlélet jól megfért a globális szempontok megfigyelésével és leírásával: COMTE stádiumelméletére alapozva ugyanis lehetőséget látott rá, hogy a nemzeti társadalmak egy későbbi társadalmi korszakban „egyetemes világtársadalommá” fejlődjenek tovább.⁷ Saját korában és társadalmában ez a felfogás azonban annyira futurisztikusnak és elképzelhetetlennek tűnt, hogy még az Országgyűlésben is támadták érte.

PULSZKY munkásságát PIKLER GYULA (1870-1920) folytatta tovább, egyértelműen természettudományi „megalapozottságú” szociológiával. Fő műve *A jog keletkezéséről* címmel jelent meg 1897-ben. A jogbölcész feladatának tekintette, hogy *a jogfejlődést összekapcsolja a társadalom tudományos magyarázatával, azaz a „természetjogot a jog természetrajzával helyettesítse.*” PIKLER később a polgári radikalizmus egyik emblematikus figurájává vált.

A kor legismertebb jogtudósa, **SOMLÓ BÓDOG** (1873-1920) is a jogszociológia polcára helyezett egy kisebb munkát: ugyancsak az ősi társadalmak elemzéséből kiindulva – s főleg a spenceri szociológiára építve, bár annak megállapításaival teljes ellentétben – közelítette meg az állami beavatkozás problémáját: „a legaktuálisabb politikai és közgazdasági kérdések jó része az állami beavatkozás problémája köré kristályosodott. E kérdésnek minduntalan újabb meg újabb előtérbe lépése igen természetes is, ha meggondoljuk, hogy akárminek akárminő szabályozása is kerüljön is szóba, mindig az az előbbrevaló, a prejudikáló kérdés, hogy

---

⁶ „A jog-és állambölcész, mint minden tudomány, feladattal bír: a létezőt, a tapasztalati tünemények összességét megmagyarázni, és a létezőt, a jövőben tapasztalható megállapítani; a múltból és a jelenből a viszonyok felett uralkodó törvényeket kideríteni, és ezek működését a jövőre kiszámítani; okadatolni azt, ami van, ebből következtetni arra, aminek lennie kell; és ekként az eredetek és a jövődők kérdése egyaránt birodalmához tartozik.” PULSZKY ÁGOST: *A jog-és állambölcész alapjai*. Eggenberger-féle Könyvkereskedés, Budapest 1885, 41. p.

⁷ Nézetrendszerének bővebb kifejtésére ld. EGRESI KATALIN: *Pulszky Ágost és Concha Győző vitája az államról*, in *Jog – Állam – Politika*, III. különszám (2011), pp. 225-239.

egyáltalában avatkozzunk-e be szabállyal, vagy sem. Laissez-faire vagy protekcionizmus? Ez a politikai és államfilozófiai kérdések kérdése.”⁸ Vizsgálódásai eredményeként pedig ma is aktuális problémát sikerült megállapítania: „Az állam beavatkozása egyre nagyobb körre terjed, de az emberek szabadsága ennek a mindenkori beavatkozásnak megváltoztatására is egyre nagyobb lesz. Növekvő állami szabályozás, növekvő politikai szabadsággal karöltve: ez a fejlődés iránya – mindenre kiterjedő állami beavatkozás és tökéletes szabadság ennek a szabályozásnak a megállapítására vagy megváltoztatására: ez a fejlődés ideálja.”⁹ SOMLÓ későbbi pályafutása során szakított a szociológiai szemlélettel, s az újkantiánus jogi gondolkodás egyik első képviselőjévé vált Magyarországon.

A polgári radikális és szociáldemokrata mozgalmaknak a radikálisokkal kapcsolatban lévő szárnya – az említett jogászprofesszorokon kívül is – megkísérelte a *szociológiai szempontot érvényesíteni a jogra vonatkozó kutatásokban. A szabadjogi mozgalom magyar képviselői a jogot a társadalmi összefüggésekbe ágyazták, s EHRlichhez hasonlóan elutasították az állami jog kizárólagosságát. A szabadjogot – amely a társadalmi viszonyok értékeléséből ismerhető fel – az állami jogot kiegészítő, pótló, adott esetben módosító erőnek fogták fel. A szabadjogi gondolat Magyarországon elsősorban a magánjog területén jelent meg, és pedig sajátos „szociális jogként”, amelyben az egyén helye szociális viszonyai alapján meghatározott, és a jognak is a szociális szempontot kell előtérbe állítania és szolgálnia. A jó jogalkotással eszerint a társadalmi problémák megszüntethetők. MESZLÉNYI ARTÚR (1875-1937) szavaival élve: „látom a kontúrját egy új szociális magánjognak, amely az egyén szuverenitását csak addig a határig tűri, amíg a köznek javára van, de elvonja tőle akár a termelés, akár a fogyasztás eszközeit abban a percben, amikor azokkal nyilvánvalóan a köz kárára él. Látom a dologi jognak és köztük a tulajdonnak is közkötelezettségekkel való megterhelését oly mértékben, méretekben, amelyek szinte a kisajátítással határosak. (...) Enyhén, megértően kell újítania, bele kell vinnie az emberek százezreibe azt a tudatot, hogy a jog nem arra való, hogy vegyen, hanem arra, hogy adjon.”¹⁰*

A magyar jogszociológia a két világháború között

A két világháború közötti időszakban a magyar jogszociológiában a *normatív szemlélet vált dominánssá*, és a korszak hivatalos jogfilozófusai, elsősorban MOÓR GYULA (1888-1950), az újkantiánus bölcséletből fakadó ellentmondás, *a Sein és a Sollen (a „van” és a „kell”)* közötti különbség áthidalását kísérelték meg. MOÓR jogszemlélete engedett valamilyen teret a jogszociológiának is, amennyiben elismerte, hogy a jognak van „valóságoldala”, azaz társadalmi összefüggései is. Külön is nevesíti a jogszociológia diszciplináját, amikor azt írja, hogy a jogfilozófia vizsgálat alá veszi „a leghatalmasabb történeti tényezőt, a jogot, ugyancsak egyrészt az okozatos összefüggéseknek (jogszociológia), másrészt a végső értékeknek a szempontjából (jogi értéktan vagy helyes jogról szóló tan).”¹¹

⁸ SOMLÓ BÓDOG: *Állami beavatkozás és individualizmus*. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1907, Előszó, IV. p.

⁹ SOMLÓ: *op. cit.* (1907), 192. p.

¹⁰ MESZLÉNYI ARTÚR: *A polgári törvénykönyv szocializálása*. Jogállam Könyvtára, Budapest, 1917, 5. p.

¹¹ MOÓR GYULA: *A történettudomány s a társadalom-, állam-és jogtudomány viszonyáról*, in LUKINICH IMRE (szerk.): *Emlékkönyv dr. gróf Klebelsberg Kunó negyedszázados kultúrpolitikai működésének emlékére. Születésének ötvenedik évfordulóján*. Rákosi Jenő Budapesti Hírlap Újságvállalata Rt. Nyomdája, Budapest, 1925, pp. 3-10. at 10. p.

A katedra-jogtudományban a jogszociológiai törekvést a maga teljességében HORVÁTH BARNA (1896-1972) képviselte. Az imént említett „neokantiánus kettősség”, a Sein és Sollen megoldását a természet és a norma funkcionális egymásra vonatkoztatásában látta. „A jogszociológia módszere nem tárgykonstituáló módszer (...), pusztán a természettudományi és a normatudományi módszer alkalmazásának speciális technikája, (...) a lét és a kellés funkcionális látásának módszere.”¹² A jogszociológiai vizsgálódás során némiképp szokatlan módon leszögezi, hogy mivel reflexív gondolati képződményt hoz létre, ezért a „jogszociológia módszere nem a megismerés, hanem a gondolkodás módszere.”

HORVÁTH szerint a jog azon szervezetek aktusaival jellemezhető, amelyek által realizálódnak. Az angolszász esetjog és annak eljárásai, processzuális jogszemlélete erős nyomokat hagyott a szerző gondolkodásán. Igazságosság. A jog főfogalma szerinte az *eljárás*, és „a jogra legjellemzőbb a mindenkori legfejlettebb eljárás szerkezet.”¹³ „A jogot tényleg követett magatartásmintának, azaz eljárások társadalmi szerkezetének, és pedig a legintézményesebb, legfejlettebb szerkezetének tekintjük. Ez az eljárási (processzuális) vagy intézményi (institucionalista) jogszemlélet (...) eleget tesz a pozitívizmus követelményének, de ugyanakkor azt is hangsúlyozza, hogy az általános törvények uralmának, a joguralomnak és azon keresztül az igazságosság, a közjó és a természetjog érvényesülésének elengedhetetlen feltétele és eszköze az, hogy a társadalomban a legintézményesebb eljárási szerkezet működjék.”¹⁴

A két világháború közötti évtizedekben a *legsajátosabb magyar jogszociológiai kísérlet az ún. népi jog, vagy jogi népszokások kutatásában jelent meg*. A kezdetben néprajzi jelleggel megindult kutatások beillesztése egy meghatározott politikai-ideológiai koncepcióba egyúttal sajátosan transzformálta is ezen kutatásokat. Az „élő jogot” a *parasztság között élő jogi néphagyományokban és ezeknek megfelelő cselekvési módokban vélték felfedezni, és a „könyvekben” lefektetett jogot, illetőleg annak „hatástalanságát” – vagy diszfunkcionális eredményeit – e jogszabályanyag idegen jellegére vezették vissza. Az élő jogot ily módon népi jogként, a magyar fejlődés során a parasztságban, annak jogérzékében kitermelt jogként, az írott jogot pedig a nép jogérzékétől távol eső, ezért csak „rákényszerített” jogként értelmezték.*

A jogszociológia e magyarországi kísérlete tehát elsősorban a néprajzból, másodsorban a jogtörténetből indult ki. Ennek egyik előfutára TAGÁNYI KÁROLY (1858-1924) volt, aki 1919-ben a „hazai élő jogszokások” gyűjtésének időszerűségét hangsúlyozta. Érdeklődése és programja néprajzi, történeti, és bizonyos fokig szociológiai jellegű volt. Világosan kitűnik ez abból, ahogy a *hivatalos, „írott” szokásjoggal szembeállítja a nép között élő ún. jogszokásokat*. „Mindezen történeti, írott szokásjogokkal szemben minden népnél vannak élő, megíratlan, jogi alakba nem öntött jogszokások, jogi szertartások és jelképek, amelyek szinte öntudatlanul, pusztán az ősi hagyomány és megszokás erejénél fogva élnek benne, s öröklődnek át nemzedékről nemzedékre. Egész sereg olyan jogszokást és jelképet őriz meg a nép, amelyet a felsőbb társadalmi osztályokból már réges-régen kiszorított a törvény, a világnézetnek vagy a körülményeknek elváltozása. Ezért aztán (...) kellő magyarázatként legtöbbször régebbi korok jogi befolyásához, elveihez kell folyamodnunk. Sőt, e szokások olykor még messzebbre

---

¹² HORVÁTH BARNA (1934): *Jogszociológia. A jog társadalom-és történelemelméletének problémái*. Osiris Kiadó, Budapest, 1995, pp. 112-113.

¹³ HORVÁTH BARNA: *A jogelmélet vázlata*. Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó Rt., Szeged, 1937, 7. p.

¹⁴ Idézi: SZIGETI PÉTER – TAKÁCS PÉTER: *A jogállamiság jogelmélete*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2004, 75. p.

is, tudniillik az ősi hitre és kultúrára s a legkezdetlegesebb társadalmi szervezetekre mutatnak vissza.”¹⁵

TAGÁNYINál tehát már jelentkezett az a törekvés, hogy a körében élő szokásokat a múlttal magyarázza. Ez a szemlélet később a *népi jogéletkutatás* egyik legkiemelkedőbb alakja, BÓNIS GYÖRGY (1914-1985) munkásságában már kifejezetten jogtörténeti jelleget öltött. Később GYÖRFFY ISTVÁN (1884-1939) képviselte azt az álláspontot, hogy *a nép életét szabályozó szokásrendszer jogrendet képez*: ez képviseli az igazi magyar népi jogot. A hivatalos, a törvényekben és jogszabályokban megjelenő jog „idegen, nem magyar” jog, éppen ezért nem képes irányítani és szabályozni az életet, amely ettől különbözik. Mindezek alapján *a jogalkotást a nép körében élő jogra kell alapozni*.

A népi jog kutatásának ilyen jogpolitikai jelentősége, amely az „idegen” jog feladását és a teljesen más társadalmi viszonyokból itt maradt, erősen helyi szokások általánosan érvényes joggá való emelését célozta, a népi jogéletet kutatók műveiben általánosan kifejezésre jutott, ám nem meglepő, hogy a népi jogszokások gyűjtésére irányuló mozgalom eredményeire végül is nem alapozták a jogalkotó szervek.

A jogi népszokások kutatásában a pusztán gyűjtésen túl ott születtek a legjobb eredmények, ahol a kutatásban a néprajzi és a jogtörténeti szempontot sikerült kombinálni. Az ilyen célzattal folytatott kutatás forrásai igen sokrétűek, részint jogtörténeti, részint folklór jellegűek lehetnek:

- Írott maradványok (szerződéslevelek, soltész-, kenézlevelek, falutörvények megyei törvényhatóságok jogszabályai, egyházi rendelkezések),
- „íratlan”, jogilag ki nem alakított jogszabályok, szertartások, jelképek, a primitív népek jogi berendezkedéseinek vizsgálata,
- a népköltészet emlékei,
- népmondák, eredetmondák, jogi dalok, balladák,
- babonák,
- szimbólumok.

A magyar jogszociológia a második világháború után

1948-1949-től kezdődően Magyarországon is a „szocialista táborba” került országokéhoz hasonló helyzet alakult ki. A szocialista társadalom építésének meghirdetésével nálunk is megjelent a Szovjetunióban a sztálini érában kibontakozott „szocialista normativizmus”, amely a marxizmus jogszemléletét a saját törekvéseinek megfelelően igyekezett kisajátítani. A magyar hagyományoktól idegen szemlélet átvételének érájában a „szabadság kis köreit” a jogi népszokások fentebbiekben már említett összegyűjtésének továbbhagyományozódása (BÓNIS GYÖRGY, TÁRKÁNY SZÜCS JENŐ) és CSIZMADIA ANDOR (1910-1985) vezette Jogakadémia Szociográfiai Intézete tevékenysége jelentette. Ők igyekeztek életben tartani a jog társadalmi összefüggéseire is figyelő jogszemléletet, mígnem az ötvenes évekre ezen kutatásokat is ellehetetlenítették. A jogi népszokások gyűjtése és rendszerezése is csak a hatvanas évek elejétől kezdődhetett újra.

A magyar jogszociológia csak a hatvanas évektől kezdett óvatossá válni. KULCSÁR KÁLMÁN – aki fiatal joghallgatóként maga is részt vett az 1940-es évek végén a jogi

---

¹⁵ TAGÁNYI KÁROLY: *Az élő jogszokások gyűjtéséről. I. rész. A családjog és az öröklési jog köréből*. Magyar Néprajzi Társaság, Budapest, 1919, 3. p.

népszokásokat gyűjtő kutatócsoportban – egy 1960-ban megjelent könyvében „csempészte be” a hazai jogtudományba a korai német és más jogszociológusok nézeteit, valamint az időközben kialakult amerikai jogszociológia meglátásait. Ekkor azonban általánosságban még nem csökkent a hatalom gyanakvása a „burzsoá áltudománnyal” szemben. A jogszociológiai eszme terjedése a hazai jogéletben csak az 1970-es évektől indulhatott meg direktbben. Mivel ez a diszciplína ekkor igyekezett kerülni a politikai implikációkat, a kultúrpolitika nagyobb ellenállása nélkül válhatott tantárggyá a hazai jogi felsőoktatásban. Az 1980-as évek első felében KENGYEL MIKLÓS már alaposabb perszociológiai empirikus kutatásokat végezhetett, ám a kutatás eredményeit csak a rendszerváltozást követően publikálta.

A jogszociológiai szemlélet jogelméleti problémák felé fordítását elsősorban KULCSÁR KÁLMÁN és SAJÓ ANDRÁS művelték, és a rendszerváltozás után egy szociológiai jogelmélet kialakítására törekedett POKOL BÉLA is.¹⁶A kortárs irodalomból megemlíthető még FLECK ZOLTÁN és MACZONKAI MIHÁLY neve.

---

¹⁶ POKOL BÉLA: *Jogszociológiai vizsgálódások*. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2003